

3. *Поезія* / Ліна Костенко, Олександр Олесь, Василь Симоненко, Василь Стус. – К. : Наукова думка, 1998. – 222 с.

4. *Попович М. В.* Нарис історії культури України / М. В. Попович. – 2-е вид., випр. – К. : Артєк, 2001. – 728 с. : іл.

5. *Режим доступу* : http://uk.wikipedia.org/wiki/Ключек_Григорій_Дмитрович.

УДК 008:364-78

Ю.О. Дикуха, студ.

Науковий керівник: **В.А. Личковах**, д-р філос. наук, професор
Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

УКРАЇНСЬКЕ ПИСАНКАРСТВО І СУЧАСНА ЕСТЕТОТЕРАПІЯ

У статті розкривається позитивний вплив писанкарства як прояву народної української творчості на єднання естетичного та трудового виховання особистості, формування світогляду та духовного розвитку людини.

Ключові слова: писанка, писанкарство, історія культури, традиції, етнокультурний розвиток, естетотерапія.

В статье раскрывается положительное влияние писанок как проявления народного украинского творчества на единение эстетического и трудового воспитания личности, формирование мировоззрения и духовного развития человека.

Ключевые слова: писанка, писанкарство, история культуры, традиции, этнокультурное развитие, эстетотерапия.

The article reveals the positive impact of easter eggs as a manifestation of Ukrainian folk art in the unity of aesthetic education and employment personality formation of belief and spiritual development of man.

Key words: easter, egg painting, history of culture, tradition, ethnocultural development, aesthetotherapy.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку Україна переживає відродження етнокультури в умовах загальної кризи естетичного виховання. Духовні цінності, які формувалися в Україні протягом тисячолітньої історії, відновлюються та поширюються в усіх сферах суспільного життя, в т. ч. в соціальній роботі. Маючи незліченні етнокультурні надбання та традиції, українське суспільство відтворює національну ідею в різних формах духовного впливу, через мистецтво, фольклор, національні ремесла. Останнім часом вони все частіше використовуються в естето- і арт-терапії, у сугестії та лікуванні словом, звуком, кольором, художньою творчістю та сприйняттям окремих видів мистецтва [4].

Проблеми сучасної естето- й арт-терапії розглядаються у роботах А.С. Ключєва, А.І. Конитіна, Є.Є. Свістовської, І.В. Сусуноїної, Дж. Морено, Жд. Ходорова та інших зарубіжних авторів. В Україні дослідження психологічних, педагогічних та соціальних можливостей арт- та естето-терапії тільки розпочинається. Практично недослідженою залишається середа використання народної творчості, зокрема писанкарства у психотерапевтичній функції мистецтва та естетичного виховання. Сутність і традиції писанкарства, описані в роботах Р. Загайської, О. Король, В. Манько, О. Мірчука, В. Щербаківського та ін., ще не включені до активного естетико-виховного процесу, до культуротворчої та соціокорелюючої роботи, зокрема через арт- і естетотерапію.

Мета: розкрити феномен українського писанкарства як одного з найдавніших видів етнонаціонального прикладного мистецтва, показати, як виготовлення писанок впливає на формування естетичних, етнокультурних, світоглядних позицій розвитку особистості, що визначить роль писанкарства в естетотерапії і навіть у соціальній і соціокультурній роботі в цілому.

Виклад основного матеріалу. З давніх-давен прийшла до українців традиція розписувати яйця – «писанки». Ця традиція зародилася ще в ті часи, коли стиль життя людини був

неподільно пов'язаний із природою на території України – в часи Трипілья. Давні праукраїнці міфологічно сприймали навколишній світ живим, здатним до спілкування і магічної взаємодії. Прагнучи вижити у світі, що оточував людей могутніми стихіями, наші пращури виховували в собі чисті, немов гірські води серця, міцні, немов дубове гілля руки, та намагалися навчитися дивовижній мові Всесвіту, вступити з ним у міфологічний діалог.

Пізніше представники трипільської культури створили символи, що стали ніби літерами всесвітньої мови, космічного дискурсу. Спілкуючись із сонцем, вітром, водою, землею, таємницями Космосу, люди зображали міфопоетичні символи на стінах свого житла, знаряддях праці, розписували ними посуд, прикрашали одяг, «малу пластику» (статуетки, амулети, талісмани тощо). Згодом почали зображати їх на пташиних яйцях, що пов'язувалось з таємницями виникнення життя як Космосу в цілому («яйцеральце», «світовий кур»), так і людського роду (дітей «приносили» птахи).

Писанки – це пофарбовані або орнаментовані пташині яйця. Писанкарство знаменувало психологічну й світоглядну підготовку до нового Народження – Світу, Сонця, Природи, Життя, Людини, нарешті Боголюдини – Ісуса Христа. Цей вид народного мистецтва поширений у всіх слов'янських народів, зокрема й в українського. Писанка, яка з прийняттям християнства стала символом Христового Воскресіння, використовується і нині в релігійних обрядах, відіграючи в них велику роль, стаючи символом вічного життя, безсмертя, буттєвого і соціального (родового) коловороту [7].

Більшість узорів писанок, що належать до загальнонаціонального ядра сучасної народної орнаментики українців, з'явилися в первісному мистецтві. Спіральні, ромбічно-меандрові візерунки, подібні до «баранячих рогів», «безконечника», зустрічаються в пізньому палеоліті, зокрема, на вирізьблених з мамонтового бивня предметах з с. Мізина на Чернігівщині. Збережені до сьогодні малюнки на писанках були широко представлені в декорі неолітичної кераміки буго-дністровської, дніпро-донецької, сурсько-дніпровської та інших культур на території України і суміжних країн. Майже всі зображення тих часів сакральні та являють собою атрибути і знаки прадавніх вірувань, що стверджували ідеї єдності світобудови, захисту від демонічних сил, продовження Роду, оберігання життя, здоров'я, добробут [1].

Кожен предмет народного мистецтва чи ремесла, поряд з практичним призначенням в обряді, відігравав роль знака соціальних відносин, оскільки уособлював у собі єдність символічного і духовно-практичного змісту. Саме у традиційному фольклорному середовищі предмети завжди суть знаки (семіосфера), а знаки – суть предмети (сигніфікати). Образно-символічний статус етнокультурного семіозису обумовлюється його функціональним призначенням у семіотичній системі свята чи обряду. При включенні в цю систему сигніфікати функціонують як «знаки», обрядові символи з певною семантикою, без неї – позбавляються цього символічного змісту, перетворюючись на звичайні ужиткові вироби. Залежно від актуалізації тієї чи іншої символічної властивості, предмети набувають певного статусу, в семіосфері суспільства, в семіотиці його етнокультури.

Українська писанка позначена найвищим семіотичним статусом, у ній світоглядно-естетична знаковість, як символ оновлення життя, виражена максимально, а утилітарність – мінімально. Писанка є артефактом етнокультури з великими світоглядними, естетичними, психологічними можливостями духовного впливу на людину, зокрема на терапію її душі, життєвих позицій та соціальних настроїв.

Писанка «вписана» у контекст українського світовідношення як «СВЯТО-відношення» [5], у сприйняття світу як свята, як єдності сакрального і святкового.

Кожний предмет у семіотичній системі свята несе цілий комплекс різних функцій, структурно пов'язаних між собою. Це утилітарна, естетична, магічна, а також функція

соціальної і регіональної приналежності, ідентифікації. Писанка тут виконує роль знака – символу, конденсату певних уявлень у системі свята та обряду, впливаючи на психологічний і соціальний стан їх учасників.

В обрядових діях писанка виявляє полісемантичну символіку, пов'язану перш за все з міфопоетичними та магічними віруваннями, що беруть свій початок з антропейної, карпогонічної, контактної, продукуючої типів магії.

Зокрема, є великою роль писанок в обрядах, що беруть свій початок з контактної магії, саме з цим пов'язаний звичай обміну писанками, як побажання щастя, здоров'я, що зберігся і до нашого часу.

Християнський обряд обміну писанками при христосуванні під час Великодня пов'язують з життям Марії-Магдалини і Воскресінням Ісуса Христа. В одній з апокрифічних легенд говориться: «Коли Цісар Тиберій довідався про засудження і смерть пророка по імені Ісус, то дуже розгнівався і покликав намісника Пілата до себе в Рим, щоб той звітував про цю подію. Боячись гніву Цісаря, Пілат взяв із собою одягу Христа, за яку солдати під хрестом кидали кості і яка мала ту чудодійну особливість, що кожному хто її носив дарувала любов і ласку людей. Маючи той одяг на собі, Пілат скільки разів не став перед Цісарем, завжди мав сердечний прийом і Тиберій завжди забував про докори, які мав то робити. Але ось прибула з Палестини в Рим Марія-Магдалина і, ставши перед Цісарем, подала йому в дар яйця пофарбовані на червоно, вітаючи словами: «Христос Воскрес!» Тоді Тиберій пригадав, про що він мав питати Пілата і, вислухавши від Марії-Магдалини розповідь про Спасителя й про його одяг, наказав такий відібрати від Пілата і винного покарати. А християни довідавшись про це вітання Марії-Магдалини, почали також в річницю воскресіння Христа фарбувати яйця і обдаровувати ними один одного, вітаючись радісними словами: «Христос Воскрес!» [3].

Дослідник українських писанок В. Щербаківський робить припущення, «що на Україні в давнину розговини великодню крашанкою грали в містеріях на честь бога Сонця таку саму роллю, як причастіє в християнстві, а писанка в тих містеріях могла служити символом воскресшого бога Сонця, і покрита його знаками, мала в очах людей тогочасних добродійну і навіть, може, чудодійну силу, особливо тоді, коли і само сонце уже осягло свою повну силу». Виразний характер сонячного культу має звичай котити яйця, подібний своєю семантикою до кочення інших сонячних символів — паляниці і весільного вінка, що ніби передає рух сонця по небу (на цьому побудована і казка про Колобка).

Про культове значення писанкарства свідчить сам процес писання писанок, який є до певної міри обрядом, що починався у Чистий четвер. Крім самого яйця, особливе символічне ритуальне значення мали й інші речі, які використовувалися при писанні: вода, віск, вогонь, фарби... Наприклад, воду для миття яєць і вироблення фарб писанка-рка повинна була брати непочату, яка має особливу цілющу силу, нести цю воду рановранці, не оглядаючись назад чи по боках, при зустрічі з перехожим не мала вітатися і відповідати на будь-які питання, витримуючи повну мовчанку.

Цей «ісихазм» писанкарства втілюється в сакральній сугестії писанки, що впливає на естетотерапію у процесах виготовлення, сприйняття і маніпуляції з писанками.

В естетотерапії наявний також молитовний аспект духовної аури писанки. Про це говорять свідчення примовлянь у процесі писання й особливий, подібний на молитовний настрій стан майстра. Під час роботи як сакральної дії знаки-символи спочатку артикулювалися відповідно до світоглядно-естетичного змісту, який у них вкладався, наповнюючись внутрішньою енергією слова, що надавало їм дієвої сили того чи іншого побажання, психічної сугестії. Можливо, колись такий молитвослов був усталений для виготовлення тих чи інших типів писанок, а отже, для сприйняття різних категорій лю-

дей, яким вони призначалися. Естетотерапія тут пов'язана з магічними діями: писанкарка мала б словом і думкою — формулами-замовляннями, що переходять у молитву, — «замолити», закріпити магічну силу узорів. Таким чином, естетика писанки належить до сакральньо-обрядової дійсності, якій притаманна синкретична єдність мисленневих, словесних, зображальних (графічних, колористичних) та інших форм. Окрім того, давні узори — це свого роду графічний запис молитви-прохання: про дощ, врожай, про жіночу плідність тощо. Традиційні візерунки в українському писанкарстві поєднують у собі естетичне і сакральне і роблять можливою психотерапію та навіть психокорекцію на художньому, релігійному й комунікативному рівнях.

Передаючи писанку з рук у руки, люди передавали один одному віру в силу життя, символ продовження роду, знак відродження й воскресіння. Сама писанка слугувала людині оберегом, за допомогою якого вона закликала добрі сили природи, а злі сили відганяла. Вже наявність такої писанки надавала впевненості, духовного спокою, психологічної релаксації.

В Україні писанка є і мірилом краси, що забезпечує ефект естетотерапії. Коли люди хочуть підкреслити приналежність чогось, то кажуть: «Гарна, мов писанка». Спізнавши духовну красу рідного краю, Т. Шевченко на увесь світ мовив: «Село на нашій Україні, неначе писанка село...» [2]. Естетика писанки стала невід'ємною частиною української етнокультури, духовного і соціального життя.

Як зазначає етнолог і мистецтвознавець В. Щербаківський, писанка вважалася святою і чудотворною вже з моменту нанесення на неї сакральних орнаментів. Найбільш давні форми орнаменту на святкових писанках — лінії зі строгою простотою малюнка, — так вважала відомий дослідник української народної творчості Ольга Косач (літературний псевдонім — Олена Пчілка). Як і в ранньому наскальному живописі, ці лінії були найпростішим способом графічно передати архетипні уявлення про «верх» і «низ», «ліве» і «праве», «чоловіче» і «жіноче». Елементарними рухами пальців позначалися також світоглядно-знакові образи елементів Буття — Землі, Неба, Води, а також складових життєвого довкілля — ріки, поля, дощу, рослини.

У зв'язку з цим Е. Біняшевський зазначив, що рослинні орнаменти на писанках походять від культу Дерева життя, мають назви «деревця», «вазони», «квітки». Складаються ці візерунки, як правило, з трьох поганців. До речі, одним з найдовершеніших узагальнень Дерева життя слід визнати тризуб. Мабуть, не випадково київський князь Володимир Великий вибрав цей знак символом держави. Символи Дерева життя в українському писанкарстві, як і на рушниках, килимах, вишиванках, програмують здоров'я, добрий гумор, надію, що успішно використовуються в естетотерапії [8].

З мистецького погляду писанка вражає витонченістю розпису на маленькій площині; довершеністю і багатством композиційних варіантів й орнаментальних елементів та мотивів. Захоплюють ці мініатюри і своєю візуальною динамічністю, оскільки іноді потребують особливого сприйняття — оберту на 90, 180, а то й на 360 градусів. Часом такий естетичний рух буває ще складнішим, і ти оком біжиш за візерунковим безконечником, як за «філософією життя» — без початку і кінця, — усвідомлюючи, що десь тут, в яйці, криється загадка життя та смерті. Окрім ритму ліній, писанка — це і ритмоколір, що своєю чистою колористикою нагадує символічні слово-кольори магічних замовлянь або український малярський авангард, чи наївізм (неоприми́тивізм). До того ж художня форма писанки — це своєрідна ритмічна організація, орнаментальність, стилізація, узгодження з формою предмета, яка невіддільна у ній від знакового змісту, від світоглядної семантики. Унікальною є і воскова техніка, наприклад, у Південній Індії її використовують для орнаментування тканин, так званий гарячий батік.

Використання писанкарства в сучасній естетотерапії створює етнокультурну основу для розвитку духовності людини, незважаючи на її вік та стать. Писанки – це важлива складова української культури та народних традицій, яка формує почуття належності до свого народу, його традицій, мистецтва, історії. У дітей виготовлення писанок розвиває не лише художню творчість, а й увагу, пам'ять, естетичні смаки, формує шанобливе ставлення до праці, народних ремесел, вчить пишатися етнонаціональними традиціями.

Під час спільного написання писанок різними поколіннями налагоджуються комунікативні та духовні зв'язки між генераціями відбувається обмін життєвим досвідом, думками й почуттями.

У писанкарстві «яйце служить символом переходу з небуття у буття. Яйце є символом життя, радості і сонця, особливо сонця весняного, що несе життя й радість, тепло та світло, відродження природи. Життя, що було скуте морозом, льодом і снігом, як життя пташеняти, скуте яєчною шкарлупою», – наголошував С.К. Кульжинський. Таїна життя, прихована у яйці, завжди викликала подив і захоплення у людини, зрештою перетілюючись в ідею про створення світу з величезного світового яйця. У яйце символічно втілювався не лише видимий речовий світ з його життям і рухом, а й сама душа, що оживляє тіло [6]. Символіка «Душі» в писанкарстві і є основою психотерапії в її естетичних, художньо-символічних формах.

Та обставина, що писанка до сьогодні високо пошановується в Україні, незаперечно засвідчує спадкоємність та неперервність Українського Роду на своїй споконвічній Землі. Адже навряд хто-небудь ризикне стверджувати, що це привнесений, чужинський звичай і обряд. Українці з такою любов'ю та відданістю зберігають традиції писанкарства, часом навіть не розуміючи його прадавньої суті, що сумніватися у глибинному, первісному походженні цих традицій, яке зафіксоване культурним генотипом, не приходиться.

У більш широкому етнокультурному плані український археолог В. Щербаківський зазначав: «...для відродження українського духу, українського мистецтва, української традиції необхідно, щоб сучасники могли ввійти у більш близький тісний культурний і щиросердечний зв'язок зі своєю рідною землею й прадідами». Вияв у народі могутньої тисячолітньої традиції писанкарства є генетичним проявом голосу прадавньої народної культури, що рятує українську націю від духовної деградації. Тому використання мистецтва технології писанкарства є не просто можливим у сучасній естетотерапії, а й просто необхідним у відродженні етнокультури й духовності.

Висновки. Отже, писанкарство є одним із найдавніших і найяскравіших надбань української етнокультури. Його використання у соціальній роботі дає можливість розвивати естетичні смаки, виховувати повагу до історії, формувати етноментальність, духовний світ та світогляд особистості. Писанкарство дає можливість доторкнутись до глибин української історії, налагодити контакт між поколіннями, зберегти повагу до праці та усвідомити національну приналежність. Писанкарство може ефективно використовуватися в сучасній естетотерапії, що є надзвичайно важливим для соціальної роботи, розвитку України як соціально-орієнтованої й культуротворчої держави.

Список використаних джерел

1. *Школа писанкарства* / О. Білоус, З. Сташук. – Видання друге, доповнене. – К. : РВЦ КПДО, 2008. – 44 с.
2. *Загайська Роксоляна*. ПИСАНКА: Традиції та модерний дискурс. – Львів : Априорі, 2009. – 164 с.
3. *Король О.* Про писанку [Електронний ресурс] / О. Король // Мистецьке об'єднання «Світ мрій». – Режим доступу : <http://musart.org.ua/pro-pysanku..htm>.
4. *Личковах В.* Мімезис-поезис-катарсис в естетотерапії Івана Пенського / Володимир Личковах // Некласична естетика в культурному просторі ХХ – поч. ХХІ століть. – К., 2011. – С. 167-174.

5. Личковах В. Філософія етнокультури: Теоретико-методологічні та естетичні аспекти історії української культури / В. Личковах. – К., 2011. –168 с.
6. Манько В. Українська народна писанка / В. Манько. – Львів : Свічадо, 2001.
7. Мірчук О. В. Українське народознавство / О. В. Мірчук. – К. : Освіта, 1992.
8. Тарасенко Г. С. Чудо писанка / Г. С. Тарасенко // Дивосвіт : уроки естетико-екологічної культури на матеріалах українознавства. – К., 1995.

УДК 008

Т.В. Духно, студ.

Науковий керівник: **В.А. Личковах**, д-р філос. наук, професор
Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У ТВОРЧОСТІ ЄВГЕНА СВЕРСТЮКА

У статті розглядаються соціальні проблеми у творчості Євгена Сверстюка: значення духовності у формуванні людини, нації, суспільства, її безсумнівний пріоритет у аксіосфері суспільного буття.

Ключові слова: шістдесятництво, дисидентство, нонконформізм, проповідницьке літературознавство, Євген Сверстюк.

В статье рассматриваются социальные проблемы в творчестве Евгения Сверстюка: значение духовности в формировании человека, нации, общества, ее несомненный приоритет в аксиосфере общественного бытия.

Ключевые слова: шестидесятничество, дисидентство, нонконформизм, проповедническое литературоведение, Евгений Сверстюк.

The author of the article considers social problems in the work of Eugene Sverstiuka: the importance of spirituality in the formation of man, of the nation, of the company, its undeniable priority in the whole value system in aksiosphere of public being.

Key words: the movement of the sixties generation, dissident, nonconformism, preaching literature, Yevhen Sverstiuk.

Постановка проблеми. Шістдесятники – ті, яким засвітилась істина і які вже не захотіли зректися чи відступитися від украденого у них світла. З'явилася надія на громадську свободу, захищеність від беззаконня, від свавілля влади, на торжество справжньої демократії і права. Люди починали сміливіше й вільніше думати і говорити. Відчув та усвідомив цю свободу і Євген Сверстюк. З'явилася нова генерація творців руху, які прагнули сказати власне, оригінальне слово. В осередку цього руху були поети-митці: Д. Павличко, Л. Костенко, В. Симоненко, І. Драч, М. Вінграновський, Б. Олійник та багато інших.

Творчість українських шістдесятників у літературі досліджується у працях Ю. Курносова, І. Дзюби, Б. Захарова, Б. Бердиховської, І. Бойчука, О. Гнатюк, Г. Касьянова та інших.

Явище «шістдесятництва» було неоднозначним як за творчими постатями, так і за стильовими течіями та ідейно-естетичними вподобаннями. Тут є і модерністи, і неоромантики, і постмодерністи, і неонародники. Таке різноманіття свідчить про багатство відновлюваної у 60-х рр. української літератури.

Мета статті. На прикладі творчості Євгена Сверстюка дослідити, як талановиті літератори та митці виступали за оновлення тодішнього суспільства, протестували своєю творчістю проти панівної задушливої атмосфери, боролися за справжні культурні цінності, національну свободу, людську гідність, тобто поетично вирішували соціальні проблеми.

Виклад основного матеріалу. Євген Олександрович Сверстюк – видатний сучасний український публіцист, літературознавець, активний учасник національно-демократичного руху, один з його інтелектуальних лідерів з 60-х рр. ХХ ст.

Якби не зародився в ті роки рух шістдесятництва, не з'явилася та когорта людей, які відважно пішли проти течії, відчувши, проте, легкий повів попутного вітру хрущовсь-